

Принцип правової визначеності та дія норми права у часі в практиці Верховного Суду (2025 рік)

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2026

Дата публікації: 2026-02-28

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/pryntsypravovoi-vyznachenosti-ta-diia-normy-prava-u-chasi-v-praktytsi-verkhovnoho-sudu-2025-rik/>

Відомості про автора

Берназюк Ян Олександрович

суддя Касаційного адміністративного суду

у складі Верховного Суду,

доктор юридичних наук, професор

заслужений юрист України

Анотація

Вступ. Проблематика дії нормативно-правових актів у часі є однією з найбільш концептуально складних у сучасному адміністративному праві. Вона безпосередньо пов'язана з принципами правової визначеності, легітимних очікувань особи та стабільності суспільних правовідносин. У фокусі судової практики опиняються ситуації, коли змінюється законодавство під час триваючих правовідносин, коли виникає «законодавче упущення» після рішень Конституційного Суду України, або коли змінюються фактичні обставини вже після ухвалення судового рішення. Саме в таких справах визначається баланс між вимогою передбачуваності права та необхідністю його розвитку.

Конституційні засади, закріплені у статтях 6, 8, 19 та 58 Конституції України, формують фундамент для відповіді на питання: який закон підлягає застосуванню – той, що діяв на момент виникнення права, на момент подання заяви чи на момент ухвалення адміністративного акта або судового рішення. Верховний Суд у своїй практиці послідовно виходить із того, що до триваючих правовідносин застосовується законодавство, чинне на момент прийняття відповідного рішення, якщо інше прямо не передбачено законом. Такий підхід забезпечує динамічну, але водночас передбачувану модель правового регулювання.

Особливої ваги ця проблематика набуває у справах соціального захисту, пенсійного забезпечення, призначення одноразових грошових допомог, надрокористування, регуляторної політики та академічної відповідальності. У цих категоріях спорів Верховний Суд формує низку важливих орієнтирів: відмежування первинного виникнення права від його подальших модифікацій; визначення юридично значущої дати для обчислення виплат; неприпустимість судового «заповнення» законодавчих прогалин за відсутності нормативного механізму; розмежування перспективної та ретроспективної дії судових рішень; застосування нових процедурних гарантій до триваючих адміністративних проваджень.

Важливим концептуальним елементом є відмежування матеріального права від процедурної форми його реалізації. Запровадження нових адміністративних процедур (зокрема інституту залишення заяви без руху) не змінює змісту матеріального права, але посилює гарантії його реалізації. Водночас відсутність законодавчо визначеного механізму не може бути компенсована судовою нормотворчістю, оскільки це суперечило б принципу розподілу влади та вимогам статті 6 Конституції України.

Практика Верховного Суду також демонструє чітке розуміння меж касаційного перегляду: суд перевіряє законність рішення, виходячи з обставин, що існували на момент його ухвалення, а зміна правової ситуації після цього може бути підставою лише для перегляду за нововиявленими обставинами. Такий підхід

спрямований на забезпечення стабільності правового порядку та остаточності судових рішень (finality of judgments).

Представлений огляд систематизує новітні позиції Верховного Суду щодо темпоральної дії закону, триваючих правовідносин, правонаступництва публічних органів та меж судового втручання у сферу законодавчої дискреції. Його мета – окреслити доктринальні орієнтири для однакового застосування норм права у часі, запобігання ретроспективному втручанню в набуті права та забезпечення належного балансу між публічним інтересом і правами особи.

Ключові слова: дія закону в часі, правова визначеність (legal certainty), триваючі правовідносини, легітимні очікування (legitimate expectations), принцип незворотності, перспективна дія (prospective effect), нововиявлені обставини, розподіл влади, адміністративна процедура.

Ian Bernaziuk

Judge of the Administrative Cassation Court

within the Supreme Court

Doctor of Law, Professor

Honored Lawyer of Ukraine

LEGAL CERTAINTY AND TEMPORAL APPLICABILITY: DOCTRINAL SHIFTS IN THE 2025 JURISPRUDENCE OF THE ADMINISTRATIVE CASSATION COURT

Introduction. The temporal application of normative legal acts constitutes one of the most conceptually complex issues in contemporary administrative law. It is intrinsically linked to the principles of legal certainty, legitimate expectations, and the stability of public-law relations. Judicial practice increasingly confronts situations in which legislation changes during ongoing legal relationships, where a “legislative omission” arises following a decision of the Constitutional Court of Ukraine, or where factual circumstances evolve after a judicial decision has been delivered. In such cases, the balance between predictability of the law and its necessary development becomes decisive.

The constitutional framework, enshrined in Articles 6, 8, 19, and 58 of the Constitution of Ukraine, provides the foundation for determining which law is applicable: the law in force at the moment a right arose, at the time an application was submitted, or at the time an administrative act or judicial decision was adopted. In its case law, the Supreme Court has consistently held that ongoing legal relations are governed by the legislation in force at the time the relevant decision is taken, unless the law expressly provides otherwise. This approach ensures a dynamic yet foreseeable model of legal regulation.

The issue assumes particular importance in disputes concerning social protection, pension recalculation, lump-sum compensation, subsoil use, regulatory policy, and academic responsibility. Across these categories, the Supreme Court has developed several key guiding principles: distinguishing the initial acquisition of a right from its subsequent modification; determining the legally relevant date for the calculation of benefits; rejecting judicial “gap-filling” in the absence of a statutory mechanism; differentiating between prospective and retrospective effects of judicial decisions; applying newly introduced procedural safeguards to ongoing administrative proceedings.

A central conceptual element in this jurisprudence is the distinction between substantive rights and the procedural framework for their implementation. The introduction of new administrative procedures – such as the mandatory “procedural mechanism of suspending an application pending rectification of deficiencies” mechanism – does not alter the substance of the underlying right but strengthens the guarantees for its realization. Conversely, the absence of a legislative mechanism cannot be compensated through judicial law-making, as this would contravene the constitutional principle of separation of powers and the requirements of Article 6 of the Constitution.

The Supreme Court’s case law also demonstrates a clear understanding of the limits of cassation review. The cassation court examines the legality of judicial decisions based on the factual and legal circumstances existing at the time of their adoption. Subsequent changes in the legal situation may justify reopening proceedings on the grounds of newly discovered circumstances, but they do not warrant the annulment of a lawful decision through cassation. This approach safeguards the stability of the legal order and the principle of finality of judgments.

This review systematizes the Supreme Court's recent jurisprudence on the temporal effect of legislation, ongoing legal relations, institutional succession of public authorities, and the limits of judicial intervention in matters reserved to legislative discretion. Its purpose is to articulate doctrinal guidelines for the uniform temporal application of law, to prevent impermissible retroactive interference with acquired rights, and to ensure an appropriate balance between public interest and individual rights.

Keywords: temporal application of law; legal certainty; ongoing legal relations; legitimate expectations; non-retroactivity; prospective effect; newly discovered circumstances; separation of powers; administrative procedure.

У цьому огляді проаналізовано 11 постанов Верховного Суду, що формують сучасні підходи до застосування норм права у часі та реалізації принципу правової визначеності. Рішення систематизовано у хронологічному порядку та охоплюють практику 2025 року.

Процедурні гарантії при продовженні строків розрахунків у ЗЕД: пріоритет нової адміністративної процедури

Товариство звернулося до суду з позовом до Міністерства економіки України. Позивач вимагав скасувати наказ про відмову у видачі висновку щодо продовження граничних строків розрахунків (180 днів) за контрактом на імпорт лінії складного технічного обладнання. Відмова відомства ґрунтувалася на нібито недостатньому обґрунтуванні необхідності продовження строків та відсутності листів-повідомлень від контрагента на момент подання заяви.

Чернігівський окружний адміністративний суд рішенням від 21 січня 2025 року, залишеним без змін постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 16 липня 2025 року, позов задовольнив. Суди встановили, що позивач надав докази складності технічного виробу та затримки його пакування в Індії. Крім того, суди зазначили, що оскільки правовідносини щодо розгляду заяви були триваючими, Міністерство економіки мало застосувати оновлену процедуру, яка передбачала можливість усунення недоліків.

Верховний Суд за результатами касаційного перегляду залишив рішення судів попередніх інстанцій без змін. Суд підкреслив, що ключовим аспектом справи є зміна нормативного регулювання під час розгляду заяви позивача. Міністерство економіки прийняло наказ про відмову 27 листопада 2024 року, тоді як з 19 листопада 2024 року набрали чинності зміни до Порядку № 104, які запровадили обов'язковий інститут «залишення заяви без руху» для виправлення недоліків.

Мотиви постанови ґрунтуються на принципі, згідно з яким до триваючих правовідносин застосовується нове регулювання з дня набрання ним чинності. Суд наголосив, що запровадження процедури залишення заяви без руху на 10 робочих днів є суттєвою процедурною гарантією для бізнесу в умовах воєнного стану. Відмова у видачі висновку без надання можливості усунути недоліки в документах порушує принцип пропорційності та правомірні очікування суб'єкта господарювання на справедливую адміністративну процедуру.

При прийнятті рішення Суд керувався статтями 8 та 58 Конституції України, статтею 13 Закону України «Про валюту і валютні операції», а також Законом України «Про адміністративну процедуру». Було враховано правову позицію щодо дії нормативних актів у часі для триваючих відносин, викладену в Рішенні Конституційного Суду України від 12 липня 2019 року № 5-р(І)/2019.

Основними правовими висновками Верховного Суду у цій справі є:

1. Процедура розгляду заяви про продовження граничних строків розрахунків за зовнішньоекономічними операціями є триваючими правовідносинами, а тому рішення за результатами такого розгляду має прийматися за законодавством, чинним на дату прийняття відповідного наказу (адміністративного акта).
2. Запровадження інституту залишення заяви без руху в Порядку № 104 є обов'язковою процесуальною гарантією, яка зобов'язує Міністерство економіки України спочатку надати заявнику можливість усунути недоліки в оформленні чи комплектності документів протягом 10 робочих днів, а не одразу відмовляти у видачі висновку.
3. Відмова у видачі висновку за наявності процедурної можливості залишити заяву без руху свідчить про порушення принципу пропорційності та балансу публічних і приватних інтересів між несприятливими

наслідками для особи і цілями державного регулювання, що є самостійною підставою для визнання рішення органу влади протиправним.

Постанова Верховного Суду від 25 листопада 2025 року у справі № 620/16073/24 (адміністративне провадження № К/990/34144/25) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/132067804>

Перерахунок пенсій держслужбовців та рішення КСУ: чому суди не можуть заповнювати законодавчі прогалини самостійно

Фізична особа звернулася до адміністративного суду з позовом до Головного управління Пенсійного фонду України в Хмельницькій області, у якому просив визнати протиправним та скасувати рішення про відмову у перерахунку пенсії та зобов'язати орган фонду здійснити такий перерахунок. Позивач, будучи отримувачем пенсії державного службовця, призначеної відповідно до Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року № 3723-XII, наполягав на перерахунку виплат у розмірі 90% від суми актуальної заробітної плати на підставі оновлених довідок, виданих у 2022 році. Свої вимоги він мотивував тим, що підвищення посадових окладів працюючим службовцям має автоматично призводити до коригування пенсійних виплат колишнім працівникам.

Хмельницький окружний адміністративний суд рішенням від 01 червня 2022 року, яке було залишене без змін постановою Сьомого апеляційного адміністративного суду від 14 листопада 2024 року, позов задовольнив частково. Суди попередніх інстанцій виходили з того, що оскільки пенсія була призначена до 2015 року, особа має право на її перерахунок згідно з нормами, що діяли на момент призначення. При цьому суди спиралися на Рішення Конституційного Суду України від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020 та від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022, вважаючи, що визнання певних обмежень неконституційними відновлює право особи на перерахунок у судовому порядку.

Верховний Суд за результатами касаційного перегляду не погодився із висновками судів нижчих інстанцій, скасував їхні рішення та ухвалив нове рішення про повну відмову у задоволенні позову. Суд констатував, що на момент звернення позивача із заявою про перерахунок чинне законодавство України не містило і не містить правових підстав чи процедурного механізму для перерахунку пенсій, призначених за Законом України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року № 3723-XII, у зв'язку зі зміною розміру заробітної плати діючих службовців.

Мотивуючи постанову, Верховний Суд зазначив, що Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII, який набрав чинності з 01 травня 2016 року, докорінно змінив принципи пенсійного забезпечення державних службовців. Нове регулювання передбачає здійснення такого забезпечення відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», який не містить такої підстави для перерахунку, як підвищення заробітної плати за відповідною посадою. Суд підкреслив, що прикінцеві положення нового закону зберегли лише право на призначення пенсії за старими нормами для певних категорій осіб, але не передбачили можливості її подальшого перерахунку.

Важливим юридичним аргументом Суду став аналіз принципу прямої дії закону в часі. Верховний Суд роз'яснив, що до правовідносин щодо перерахунку пенсій підлягає застосуванню законодавство, чинне саме на момент звернення за таким перерахунком, а не те, що діяло на час первинного призначення виплат. Оскільки на початок 2022 року чинні норми не визначали порядку та умов перерахунку пенсій держслужбовців, пенсійний орган діяв у межах принципу законності, оскільки не мав нормативної бази для задоволення заяви.

Окрему увагу Суд приділив інтерпретації Рішення Конституційного Суду України від 23 грудня 2022 року № 3-р/2022. Верховний Суд наголосив, що визнання положень закону неконституційними у частині, що унеможливлювала перерахунок пенсій, покладає на Верховну Раду України обов'язок усунути «законодавче упущення» (legislative omission) шляхом прийняття відповідних змін. Проте до моменту такого нормативного врегулювання саме по собі рішення Конституційного Суду не створює безпосереднього права на автоматичний перерахунок, оскільки суди не наділені повноваженнями самостійно розробляти процедурний механізм та визначати джерела фінансування таких виплат.

Верховний Суд акцентував на дотриманні конституційного принципу розподілу державної влади, закріпленого у статті 6 Конституції України. Спроба адміністративного суду за відсутності закону зобов'язати

державний орган здійснити виплати за новою формулою була б прямим втручанням у компетенцію законодавця. Суд зауважив, що визначення параметрів соціальної політики та порядку реалізації конституційних прав громадян на соціальний захист є виключною дискрецією парламенту, а суди мають діяти лише в межах встановлених законодавчих процедур.

Додатково Суд проаналізував міжнародні стандарти, зокрема положення Європейської соціальної хартії (переглянутої). Було зазначено, що реалізація зобов'язань держави у сфері соціальних прав здійснюється передусім через ухвалення чіткої та передбачуваної законодавчої бази. Відсутність врегулювання питання перерахунку на рівні закону є проблемою загальнодержавної правової політики, а не випадком індивідуальної дискримінації, що унеможливорює вирішення цієї прогалини засобами судового розгляду конкретної справи.

Основні правові висновки (позиції) Верховного Суду у цій справі.

1. Визнання Конституційним Судом України положень закону неконституційними не надає особі права на автоматичний перерахунок пенсії до моменту законодавчого встановлення Верховною Радою України спеціального процедурного механізму реалізації такого права.
2. До правовідносин щодо перерахунку пенсії застосовується закон, що діє на момент подання заяви, а чинне законодавство про державну службу та загальнообов'язкове страхування не передбачає перерахунку пенсій держслужбовців у зв'язку з підвищенням заробітної плати працюючих державних службовців.

Постанова Верховного Суду від 17 вересня 2025 року у справі № 560/5257/22 (адміністративне провадження № К/990/48570/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130290835>

Пріоритет дати первинного встановлення групи інвалідності для обчислення ОГД незалежно від подальшої зміни її причинного зв'язку

Фізична особа звернулася до адміністративного суду з позовом до Міністерства оборони України, у якому просила визнати протиправним та скасувати пункт протоколу засідання комісії щодо призначення одноразової грошової допомоги у зв'язку із встановленням III групи інвалідності. Суть спору полягала у незгоді позивача з розрахунком суми допомоги, виходячи з показників прожиткового мінімуму за 2010 рік. Позивач наполягав, що оскільки у 2022 році йому було вперше встановлено інвалідність із причинним зв'язком «захворювання, пов'язане із захистом Батьківщини», то і розрахунок має здійснюватися за станом на 1 січня 2022 року, що значно збільшує розмір виплати.

Вінницький окружний адміністративний суд рішенням від 15 травня 2024 року задовольнив позовні вимоги, а Сьомий апеляційний адміністративний суд постановою від 16 січня 2025 року залишив це рішення без змін. Суди попередніх інстанцій керувалися тим, що 17 травня 2022 року позивачу вперше встановлено інвалідність саме з причинним зв'язком із захистом Батьківщини, а отже, ця дата є моментом виникнення права на допомогу у новому розмірі. Також додатковим рішенням на користь позивача було стягнуто витрати на професійну правничу допомогу.

Верховний Суд за результатами касаційного перегляду скасував рішення судів першої та апеляційної інстанцій та ухвалив нове рішення, яким у задоволенні позову відмовив повністю. Суд дійшов висновку, що Міністерство оборони України правомірно обчислило допомогу, виходячи з прожиткового мінімуму на рік первинного встановлення інвалідності (2010 рік). Верховний Суд підкреслив, що зміна причинного зв'язку інвалідності без зміни її групи не створює нового самостійного права на виплату за актуальними на той момент соціальними стандартами.

Мотивуючи постанову, Верховний Суд спирався на положення статті 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», яка визначає одноразову грошову допомогу як разову гарантовану виплату. Суд зазначив, що правова природа такої допомоги пов'язана з моментом первинної втрати працездатності або встановлення інвалідності. Подальші уточнення чи зміни обставин у межах однієї групи інвалідності можуть бути підставою для доплати, але не змінюють базову дату для визначення прожиткового мінімуму.

Верховний Суд застосував норми частини четвертої статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», де вказано, що у разі зміни причинного зв'язку інвалідності,

яка дає право на допомогу в більшому розмірі, виплата здійснюється з урахуванням раніше виплачених сум. Суд наголосив, що законодавець спеціально вжив конструкцію «у тому числі внаслідок різних, не пов'язаних між собою захворювань», аби підкреслити єдиний підхід до обчислення допомоги від моменту першого встановлення статусу особи з інвалідністю відповідної групи.

Відповідно до Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 року № 975, днем виникнення права на допомогу у разі встановлення інвалідності є дата, зазначена у довідці МСЕК про її первинне встановлення. Суд констатував, що уточнення причинного зв'язку у 2022 році не є «первинним оглядом» у розумінні закону, оскільки статус інваліда III групи позивач мав ще з 2010 року.

У межах аналізу Суд послався на Європейську соціальну хартію (переглянуту), ратифіковану Законом України від 14 вересня 2006 року № 137-V. Стаття 12 Хартії зобов'язує державу підтримувати систему соціального забезпечення на задовільному рівні. Суд розтлумачив цей стандарт як такий, що вимагає стабільності та передбачуваності правового регулювання. Застосований Судом підхід до розрахунку виплати забезпечує рівність прав усіх військовослужбовців та запобігає необґрунтованому багаторазовому виникненню права на одну й ту саму одноразову допомогу через формальні зміни у документах.

Щодо скасування додаткового рішення про стягнення витрат на правничу допомогу, Верховний Суд керувався статтями 132 та 139 Кодексу адміністративного судочинства України. Оскільки у задоволенні позовних вимог було відмовлено повністю, судові витрати позивача не підлягають відшкодуванню за рахунок бюджетних асигнувань відповідача. Додаткове рішення є невід'ємною частиною основного, а тому скасування рішення по суті спору автоматично тягне за собою скасування рішення про розподіл витрат.

Основні правові висновки (позиції) Верховного Суду у цій справі.

1. Розмір одноразової грошової допомоги безпосередньо пов'язаний із днем встановлення інвалідності вперше, а зміна причинного зв'язку інвалідності не змінює момент виникнення права для визначення прожиткового мінімуму.
2. Право на допомогу є одноразовим, і подальша доплата у разі зміни причинного зв'язку здійснюється виходячи з показників прожиткового мінімуму того року, коли інвалідність відповідної групи була встановлена вперше, незалежно від перерв у статусі особи з інвалідністю.

Постанова Верховного Суду від 10 вересня 2025 року у справі № 120/845/24 (адміністративне провадження № К/990/6355/25) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130115296>

Визначення розрахункового періоду для виплати одноразової грошової допомоги при зміні підстави встановлення інвалідності на пов'язану із захистом Батьківщини

Особа звернулася до адміністративного суду з позовом до Міністерства оборони України, у якому просила визнати протиправними дії щодо призначення одноразової грошової допомоги у зв'язку із встановленням II групи інвалідності, що настала внаслідок травми, пов'язаної із захистом Батьківщини, виходячи з показників прожиткового мінімуму за 2021 рік. Позивач вимагав зобов'язати Міністерство здійснити перерахунок та виплату допомоги, виходячи з розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб станом на 1 січня 2023 року, оскільки саме в цьому році інвалідність була вперше встановлена за обставин, що дають право на таку виплату.

Суть спору полягала у правомірності застосування відповідачем показників прожиткового мінімуму минулих років. Позивач наполягав, що отримане у жовтні 2022 року поранення під час виконання бойового завдання є самостійним страховим випадком, який призвів до встановлення відповідної групи інвалідності у березні 2023 року. Натомість Міністерство аргументувало свою позицію тим, що особі ще у 2021 році було встановлено II групу інвалідності внаслідок побутової травми, а тому, на думку відомства, саме 2021 рік є часом первинного встановлення інвалідності для цілей розрахунку допомоги.

Житомирський окружний адміністративний суд рішенням від 19 серпня 2024 року задовольнив позовні вимоги, визнавши позицію Міністерства помилковою. Сьомий апеляційний адміністративний суд постановою від 04 грудня 2024 року підтримав висновки суду першої інстанції та залишив рішення без змін, зазначивши,

що момент виникнення права на допомогу пов'язаний саме з датою встановлення інвалідності внаслідок захисту Батьківщини, а не з датою встановлення інвалідності з причин, що не стосуються військової служби.

Верховний Суд, переглянувши справу у касаційному порядку, залишив касаційну скаргу Міністерства оборони України без задоволення, а рішення судів попередніх інстанцій – без змін. Суд погодився, що розрахунок одноразової грошової допомоги має здійснюватися з урахуванням розміру прожиткового мінімуму, встановленого законом для працездатних осіб саме на 01 січня 2023 року. Таким чином, Суд остаточно підтвердив право особи на отримання виплати у повному обсязі згідно з актуальними соціальними стандартами.

Мотивуючи постанову, Верховний Суд спирався на положення статті 16 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», яка визначає одноразову грошову допомогу як гарантовану державою виплату особам, які зазнали ушкодження здоров'я під час виконання обов'язків військової служби. Також було застосовано норми Порядку призначення і виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті), інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності військовослужбовців, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 грудня 2013 року № 975.

Суд наголосив, що для правильного застосування законодавства вирішальне значення має не будь-який факт встановлення інвалідності як такий, а саме той факт, який прямо пов'язаний із виконанням обов'язків військової служби чи захистом Батьківщини. Оскільки інвалідність, встановлена особі у 2021 році, була наслідком нещасного випадку, не пов'язаного зі службою, вона не підпадала під сферу дії спеціального закону і не породжувала права на допомогу. Отже, такий факт не може вважатися «первинним встановленням інвалідності» у розумінні норм, що регулюють соціальний захист військовослужбовців.

Окрему увагу Верховний Суд приділив тому, що ушкодження здоров'я у 2021 році та поранення під час бойових дій у 2022 році є двома окремими страховими випадками з різними правовими наслідками. Формальне об'єднання цих подій відповідачем призвело до безпідставного заниження розміру виплати. Суд вказав, що право на призначення допомоги за спеціальним законом виникло у позивача вперше лише у 2023 році, коли МСЕК підтвердила зв'язок інвалідності із захистом Батьківщини, що і визначає розрахункову дату.

Додатково Суд врахував міжнародні зобов'язання України, зокрема положення статті 12 Європейської соціальної хартії (переглянутої), ратифікованої Законом України від 14 вересня 2006 року № 137-V. Було зазначено, що держава має підтримувати систему соціального забезпечення на задовільному рівні. Використання застарілого прожиткового мінімуму для розрахунку допомоги за поранення, отримане у 2022 році, не відповідає обов'язку держави забезпечувати ефективну реалізацію прав військовослужбовців на соціальний захист.

Основні правові висновки (позиції) Верховного Суду у цій справі.

1. Юридичне значення для обчислення розміру допомоги має саме факт первинного встановлення інвалідності у зв'язку з проходженням військової служби, оскільки випадки інвалідності з побутових причин не підпадають під дію спеціального законодавства.
2. Розмір одноразової грошової допомоги має визначатися виходячи з прожиткового мінімуму станом на 1 січня того календарного року, в якому вперше встановлено інвалідність саме за самостійним страховим випадком, передбаченим Законом України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».

Постанова Верховного Суду від 02 вересня 2025 року у справі № 240/4278/24 (адміністративне провадження № К/990/415/25) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129947122>

Верховний Суд: Оскарження нормативно-правового акта в іншому суді не є безумовною підставою для зупинення провадження у справі

У касаційному провадженні Верховного Суду перебувала адміністративна справа за позовом військового пенсіонера, ліквідатора аварії на ЧАЕС, до територіального органу Пенсійного фонду України. Предметом спору було оскарження дій ПФУ щодо застосування понижуючих коефіцієнтів при виплаті пенсії у 2025 році, встановлених постановою Кабінету Міністрів України № 1 від 3 січня 2025 року.

Обставини справи свідчили про те, що Третій апеляційний адміністративний суд зупинив провадження у справі до моменту набрання законної сили рішенням в іншій справі (щодо оскарження законності самої постанови КМУ № 1). Апеляційний суд вважав, що оскільки спірні відносини регулюються цим актом, то встановлення його відповідності закону в іншому процесі має преюдиційне значення і робить розгляд поточної справи об'єктивно неможливим.

Верховний Суд не погодився з такими висновками, задовольнив касаційну скаргу позивача, скасував ухвалу про зупинення провадження та направив справу до апеляційного суду для продовження розгляду.

Колегія суддів наголосила, що інститут зупинення провадження не може використовуватися для ухилення суду від виконання обов'язку щодо самостійної оцінки обставин справи. Суд вказав, що наявність у матеріалах справи достатніх доказів та нормативної бази дозволяє встановити факти та надати їм юридичну оцінку без очікування результатів інших судових процесів.

Окрему увагу було приділено принципу дії нормативно-правових актів у часі. Суд роз'яснив, що навіть у разі визнання акта нечинним у майбутньому, таке рішення зазвичай має перспективну дію і не змінює автоматично правову оцінку дій, вчинених у період, коли цей акт був чинним.

У цій справі Верховний Суд сформулював такі правові висновки:

Межі «об'єктивної неможливості»: суд не має права зупиняти провадження, якщо зібрані у справі докази дозволяють самостійно встановити та оцінити обставини, що є предметом розгляду. Наявність іншого судового спору щодо чинності нормативного акта не звільняє суд від обов'язку розглянути справу по суті в розумні строки.

Відсутність преюдиційного зв'язку: оскарження нормативно-правового акта «на майбутнє» не встановлює фактів, які б мали вирішальне значення для оцінки вже вчинених суб'єктом владних повноважень дій. Результат такого оскарження не перешкоджає суду застосувати чинне на момент виникнення спору законодавство.

Захист права на розумний строк: необґрунтоване зупинення провадження, особливо у справах незначної складності (соціальних спорах), є порушенням права особи на доступ до правосуддя та суперечить завданням адміністративного судочинства. Суд повинен використовувати власні повноваження для вирішення спору, а не підміняти їх очікуванням рішень інших судів.

Постанова Верховного Суду від 30 липня 2025 року у справі № 160/2031/25 (адміністративне провадження № К/990/22855/25) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129201659>

Верховний Суд: Міністерство юстиції є правонаступником МВС у сфері соціального захисту колишніх працівників пенітенціарної системи

У касаційному провадженні Верховного Суду перебувала адміністративна справа за позовом колишнього працівника органів внутрішніх справ до Департаменту з питань виконання кримінальних покарань та Міністерства юстиції України. Предметом спору була протиправна бездіяльність відомств щодо непризначення одноразової грошової допомоги у зв'язку зі встановленням позивачу II групи інвалідності.

Судами було встановлено, що позивач проходив службу в установі виконання покарань, яка на момент його звільнення у 1997 році перебувала у структурі МВС України. У 2010 році йому було встановлено II групу інвалідності безстроково внаслідок травми, пов'язаної з виконанням службових обов'язків. Попри те, що профільна комісія Департаменту Мін'юсту спочатку визнала право позивача на допомогу, Міністерство юстиції згодом повернуло матеріали на доопрацювання, а позивачу рекомендували звернутися до органів МВС, оскільки він звільнявся саме з їхньої структури.

Суди попередніх інстанцій позов задовольнили частково. Вони виходили з того, що позивач набув право на допомогу відповідно до Порядку № 707, чинного на момент встановлення інвалідності, а Міністерство юстиції, як правонаступник функцій ліквідованої Державної пенітенціарної служби, є належним суб'єктом для розгляду такої заяви. Верховний Суд не погодився з аргументами касаційної скарги Міністерства юстиції та залишив рішення судів нижчих інстанцій без змін.

Суд підкреслив, що в Україні відбувся безперервний процес інституційного правонаступництва у сфері виконання кримінальних покарань: від відповідних управлінь МВС через Державний департамент та Пенітенціарну службу до сучасного Департаменту Міністерства юстиції України. Оскільки Міністерство юстиції є правонаступником у частині реалізації державної політики у сфері виконання покарань, саме воно несе відповідальність за соціальне забезпечення осіб, які проходили службу в цих установах.

У цій справі Верховний Суд сформулював такі правові висновки:

Принцип безперервності правонаступництва: держава не може уникати виконання своїх позитивних обов'язків щодо соціального захисту громадян, посилаючись на внутрішні організаційні зміни чи реорганізацію міністерств. У разі ліквідації чи реформування органу обов'язки переходять до того суб'єкта, якому передано відповідні управлінські функції.

Дія закону в часі: право на отримання одноразової грошової допомоги та її розмір визначаються законодавством, чинним на момент встановлення особи групи інвалідності. У цій справі це Порядок № 707, який продовжує регулювати правовідносини, що виникли до 2015 року.

Процедурна правомірність: уповноважений орган виконавчої влади зобов'язаний за результатами розгляду заяви прийняти остаточне рішення – про призначення допомоги або про відмову у її призначенні. Повернення документів на «доопрацювання» без ухвалення рішення по суті є формою протиправної бездіяльності.

Постанова Верховного Суду від 10 липня 2025 року у справі № 240/5266/24 (адміністративне провадження № К/990/51143/24) - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128776572>

Пенсії для працівників Державної кримінально-виконавчої служби: ВС визнав пріоритет спеціального закону для пільгового обчислення вислуги років

Спір виник між колишнім працівником Державної кримінально-виконавчої служби та органом пенсійного фонду, який відмовив позивачу у призначенні пенсії за вислугу років, пославшись на відсутність 25 календарних років вислуги, передбачених Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 09.04.1992 № 2262-XII.

Суд першої інстанції позов задовольнив, проте суд апеляційної інстанції скасував це рішення і відмовив у позові, підтримуючи позицію органу пенсійного фонду.

Верховний Суд скасував постанову суду апеляційної інстанції та змінив мотиви рішення суду першої інстанції, з яких виходив цей суд, задовольняючи позов.

Ключові правові висновки Верховного Суду:

1. Відносини щодо пільгового зарахування вислуги років для працівників Державної кримінально-виконавчої служби України регулюються безпосередньо Законом України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005 № 2713-IV. Саме цей Закон визначає умови виникнення права на пенсію за вислугу років зазначеної категорії працівників і має пріоритет у спірних правовідносинах.
2. Вимога щодо наявності 25 років вислуги для призначення пенсії за вислугу років, встановлена пунктом «а» частини першої статті 12 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», може бути дотримана за рахунок врахування пільгових періодів служби, а саме, застосування кратних коефіцієнтів відповідно до частини четвертої статті 23 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України». Такий підхід не змінює фактичної тривалості служби, але передбачає її облік у пільговому співвідношенні, що дозволяє особі набути права на пенсію раніше.
3. Положення Порядку обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам, які мають право на пенсію відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», крім військовослужбовців строкової служби і членів їх сімей та прирівняних до них осіб», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 1992 року № 393, регламентують порядок обчислення вислуги років та визначення розміру пенсії. Цей Порядок № 393 не є законодавчою підставою для визначення права на пенсію працівників Державної кримінально-виконавчої служби, оскільки у спірних правовідносинах підлягають застосуванню спеціальні

норми Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», які мають вищу юридичну силу та безпосередньо регулюють питання пільгового обчислення вислуги років для призначення пенсії працівникам цієї служби. Саме положення цього Закону забезпечують реалізацію конституційного права відповідної особи на соціальний захист, гарантованого статтею 46 Конституції України. Застосування Порядку № 393 у такій категорії справ є недопустимим, оскільки воно призвело б до звуження змісту та обсягу права, що прямо заборонено статтею 22 Конституції України.

Постанова Верховного Суду від 19 червня 2025 року у справі № 160/32341/23 (адміністративне провадження № К/990/51008/24) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128262832>

ф

Недопустимість плагіату як триваючого порушення та ретроспективна дія стандартів академічної доброчесності

Спір виник за позовом особи, яка здобула науковий ступінь кандидата медичних наук у червні 2014 року, до Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Позивач вимагав скасувати рішення Комітету з питань етики та самого Національного агентства, якими у його дисертації було встановлено факти академічного плагіату. Ключовим аргументом позову була відсутність у відповідача повноважень перевіряти роботу, захищену до набрання чинності Законом України «Про вищу освіту» 2014 року, що, на думку позивача, порушувало принцип незворотності дії закону в часі (стаття 58 Конституції України).

Хмельницький окружний адміністративний суд та Сьомий апеляційний адміністративний суд відмовили у задоволенні позову. Суди попередніх інстанцій констатували, що хоча поняття «академічний плагіат» було законодавчо закріплено пізніше, обов'язок дотримуватися наукової етики та посилалися на джерела запозичень існував і на момент захисту дисертації. Крім того, рішення Комітету з питань етики було визнано процедурним актом, який не породжує самостійних правових наслідків, а отже, не може бути окремим предметом оскарження.

Верховний Суд частково задовольнив касаційну скаргу в процесуальній частині, скасувавши рішення нижчих судів щодо вимоги про скасування подання Комітету з питань етики та закривши провадження у цій частині, оскільки такий акт є суто внутрішнім процедурним кроком. У частині ж підтвердження законності рішення Національного агентства про встановлення факту плагіату Верховний Суд залишив рішення без змін, визнавши дії регулятора правомірними та обґрунтованими.

Мотивуючи свою позицію, Верховний Суд зазначив, що академічна відповідальність має іншу правову природу, ніж кримінальна чи адміністративна, оскільки вона перебуває в етичній площині. Суд наголосив, що плагіат за своєю суттю є триваючим порушенням: доки наукова праця залишається доступною для публіки та використовується в науковому обігу, вона продовжує порушувати права авторів оригінальних джерел. Таким чином, виявлення запозичень у роботах, захищених до 2014 року, не є ретроспективним застосуванням нових санкцій, а є механізмом припинення триваючого порушення та захисту інтелектуальної власності.

Суд підкреслив, що етичні норми, які забороняли привласнення чужих результатів, були закріплені в українському законодавстві задовго до 2014 року, зокрема в Законі України «Про авторське право і суміжні права» 1993 року та Порядку присудження наукових ступенів 2013 року. Відтак, Національне агентство, здійснюючи перевірку, лише використовує нову процедуру для встановлення фактів порушень стандартів, які були чинними на момент створення наукової роботи. Принцип правової визначеності не може бути використаний як щит для легітимізації академічної недоброчесності.

У постанові зроблено акцент на застосуванні положень Закону України «Про адміністративну процедуру», який встановлює принципи обґрунтованості та офіційності. Верховний Суд вказав, що Національне агентство діяло як адміністративний орган, забезпечивши належне збирання доказів та надавши позивачу можливість захистити свої права, навіть якщо останній не скористався правом на надання пояснень. Повідомлення на робочу електронну адресу було визнано достатнім заходом інформування особи в межах адміністративного провадження.

Основні правові висновки Верховного Суду:

Заборона академічного плагіату не є «ною» нормою, запровадженою лише у 2014 році. Обов'язок дотримуватися наукової етики та поважати авторство інших осіб існував як на рівні законів (Закон України «Про освіту» 1991 року, Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» 1991 року), так і на рівні підзаконних актів (Порядок присудження наукових ступенів). Тому перевірка дисертації на плагіат за новими процедурними правилами не порушує статтю 58 Конституції України, оскільки не встановлює відповідальність за діяння, які раніше не визнавалися правопорушеннями (порушеннями етики).

Плагіат у науковій роботі, яка перебуває у вільному доступі або використовується для підтвердження кваліфікації вченого, є триваючим порушенням. Кожен факт цитування такої роботи або посилання на неї як на джерело наукових знань продовжує завдавати шкоди авторам оригінальних ідей. Отже, перевірка таких робіт є необхідним інструментом припинення триваючого порушення авторських прав та забезпечення суспільного інтересу в чистоті академічного середовища.

Академічна відповідальність суттєво відрізняється від кримінальної, адміністративної чи дисциплінарної за своєю метою та правовою природою. Вона спрямована не на покарання особи як такої, а на верифікацію достовірності наукового результату та захист репутації всієї наукової спільноти. Виявлення плагіату через багато років після захисту є формою превентивного впливу та відновлення справедливості, що корелюється з принципом верховенства права.

Суди адміністративної юрисдикції не наділені повноваженнями здійснювати власну експертну оцінку наявності або відсутності плагіату (це є дискрецією Національного агентства). Завдання суду полягає виключно у перевірці дотримання адміністративної процедури, обґрунтованості висновків регулятора та забезпечення права особи бути заслуханою під час прийняття рішення.

Постанова від 30 травня 2025 року у справі № 560/8264/24 (адміністративне провадження № К/990/5781/25) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127846893>

Верховний Суд: зміна обставин після ухвалення рішення не є підставою для касаційного перегляду. Суд касаційної інстанції перевіряє законність судового рішення, виходячи з фактичних обставин, що існували на момент його ухвалення.

Верховний Суд розглянув справу за позовом Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП) до суб'єкта господарювання у сферах енергетики та комунальних послуг (товариство) про стягнення заборгованості у вигляді штрафу та пені.

Спір виник у зв'язку з несплатою Товариством штрафу, накладеного НКРЕКП постановою від 31 травня 2019 року. НКРЕКП просила стягнути з відповідача штраф у розмірі 17 тис. грн та пеню у розмірі 17 тис. грн.

Дніпропетровський окружний адміністративний суд рішенням від 9 березня 2023 року, залишеним без змін постановою Трет'яго апеляційного адміністративного суду від 1 червня 2023 року, відмовив у задоволенні позову НКРЕКП.

Суди першої та апеляційної інстанцій виходили з того, що постанова НКРЕКП про накладення штрафу була скасована рішенням Окружного адміністративного суду міста Києва від 29 липня 2022 року у справі № 640/10904/19, тому відсутні правові підстави для стягнення штрафу та пені.

Верховний Суд постановою від 27 травня 2025 року залишив без задоволення касаційну скаргу НКРЕКП, а рішення судів першої та апеляційної інстанцій – без змін.

Суд касаційної інстанції підтвердив, що суди попередніх інстанцій правомірно відмовили у задоволенні позову, оскільки на момент ухвалення їхніх рішень постанова НКРЕКП про накладення штрафу була скасована.

Верховний Суд підкреслив, що скасування постанови про накладення штрафу усуває правові підстави для його примусового стягнення.

Якщо акт, що є підставою для примусового стягнення, скасований судом, то відсутня правова підстава для подальших дій з примусового стягнення, оскільки відповідне зобов'язання втрачає свою юридичну силу.

Чинність індивідуального акту суб'єкта владних повноважень є умовою для виникнення та існування пов'язаних з ним юридичних наслідків, зокрема обов'язку сплати штрафу. Скасування такого акта, навіть якщо воно є тимчасовим або підлягає подальшому перегляду, усуває правову підставу для його примусового виконання.

Верховний Суд наголосив на тому, що у випадку звернення НКРЕКП до суду з позовом до суб'єкта господарювання, що провадять діяльність у відповідній сфері, про стягнення штрафу, адміністративний суд перевіряє наявність правової підстави для накладення штрафу на суб'єкта господарювання, що провадять діяльність у відповідній сфері; також має оцінити, чи є стягнення штрафу та пені пропорційним допущеному порушенню.

Тоді як касаційний перегляд обмежується перевіркою правильності застосування судами першої та/або апеляційної інстанцій норм матеріального і процесуального права на момент ухвалення оскаржуваних рішень (стаття 341 Кодексу адміністративного судочинства України; КАСУ).

Завдання суду касаційної інстанції полягає у виправленні помилок, допущених судами попередніх інстанцій, а не у переоцінці обставин, які змінилися після ухвалення цих рішень.

На момент ухвалення судових рішень у справі суди попередніх інстанцій діяли правомірно, оскільки постанова НКРЕКП про накладення штрафу була нечинною через її скасування судом.

Аргумент НКРЕКП про те, що згодом суд касаційної інстанції скасував рішення у справі № 640/10904/19 про скасування постанови НКРЕКП № 921, був відхилений як підстава для скасування оскаржуваних рішень у цій справі.

Верховний Суд роз'яснив, що така зміна обставин може бути підставою для перегляду справи за нововиявленими обставинами, відповідно до статті 361 КАС України, а не для скасування правильного по суті рішення в порядку касаційного перегляду. Такий підхід забезпечує дотримання принципу правової визначеності та стабільності судових рішень.

Правові висновки Верховного Суду:

Суд касаційної інстанції перевіряє законність судового рішення, виходячи з фактичних обставин, що існували на момент його ухвалення.

Скасування судом акта індивідуальної дії (зокрема, постанови про накладення штрафу) усуває правову підставу для його примусового виконання.

Подальше скасування судового рішення, яке було підставою для ухвалення судом рішення в іншій справі, не є підставою для скасування цього рішення в касаційному порядку. Ефективним процесуальним механізмом у такому випадку є звернення до суду першої інстанції із заявою про перегляд судового рішення за нововиявленими обставинами на підставі пункту 3 частини другої статті 361 КАС України.

Постанова Верховного Суду від 27 травня 2025 року у справі №160/9858/19 (адміністративне провадження № К/990/26997/23) <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127668181>

Верховний Суд: Особливий порядок надання землі для надрокористування діє лише для дозволів, отриманих на аукціоні

Товариство (позивач) звернулося до адміністративного суду з позовом до Донецької обласної військово-цивільної адміністрації (відповідач) та Державна установа (третя особа). Позивач вимагав скасувати розпорядження голови Донецької обласної державної адміністрації в частині надання третій особі земельної ділянки державної власності, а також визнати незаконною та скасувати державну реєстрацію цієї земельної ділянки. Позивач обґрунтовував свої вимоги тим, що спірна земельна ділянка необхідна йому для користування надрами відповідно до отриманого спеціального дозволу, тоді як третя особа не є надрокористувачем.

Рішенням Донецького окружного адміністративного суду від 22 червня 2022 року позов було задоволено повністю. Суд першої інстанції виходив з того, що відповідач, погодивши раніше надання надр у користування позивачу, передав земельну ділянку третій особі, яка не є надрокористувачем. Крім того,

позивач, отримавши дозвіл на користування надрами, не мав можливості реалізувати своє право через відсутність у користуванні відповідної земельної ділянки.

Постановою Першого апеляційного адміністративного суду від 21 грудня 2023 року рішення суду першої інстанції було скасовано, і ухвалено нове рішення про відмову у задоволенні позову. Суд апеляційної інстанції зазначив, що на момент прийняття оскаржуваного розпорядження (30 червня 2020 року) позивач ще не набув статусу користувача надр, оскільки спеціальний дозвіл на користування надрами був виданий йому лише 28 жовтня 2021 року.

Товариство подало касаційну скаргу з вимогою скасувати постанову суду апеляційної інстанції та залишити в силі рішення суду першої інстанції. Позивач стверджував, що суд апеляційної інстанції неправильно застосував положення статті 18-1 Кодексу України про надра, оскільки земельні ділянки не можуть передаватися у постійне користування будь-якій особі, крім користувача надр. Також, на думку позивача, передання земельних ділянок особам, які не є користувачами надр, можливе лише в оренду або на інших строкових правах і лише на строк до надання земельної ділянки користувачу надр.

Верховний Суд, розглянувши касаційну скаргу, ухвалив залишити останню без задоволення, а постанову Першого апеляційного адміністративного суду від 21 грудня 2023 року без змін.

Верховний Суд дійшов висновку, що постанова суду апеляційної інстанції відповідає вимогам процесуального закону, а доводи касаційної скарги є необґрунтованими. Суд касаційної інстанції зазначив, що права та обов'язки користувача надр виникають з дня отримання спеціального дозволу на користування надрами. Оскільки позивач отримав такий дозвіл лише 28 жовтня 2021 року, тобто після прийняття оскаржуваного розпорядження (30 червня 2020 року), він не мав статусу користувача надр на момент прийняття цього розпорядження.

Верховний Суд також наголосив, що положення статті 18-1 Кодексу України про надра, які встановлюють особливості розпорядження земельними ділянками, де знаходяться корисні копалини, застосовуються виключно у випадках, коли спеціальний дозвіл на користування надрами надано за результатами аукціону чи конкурсу. Оскільки позивач звернувся за отриманням спеціального дозволу на користування надрами без проведення аукціону (в позааукціонному порядку), дія статті 18-1 Кодексу України про надра не поширюється на правовідносини, що виникли у цій справі.

Суд також зазначив, що чинне законодавство передбачає спеціальний механізм примусового вилучення земельних ділянок державної або комунальної власності з постійного користування для цілей видобування корисних копалин загальнодержавного значення. Такий механізм може бути застосований за наявності у відповідної особи чинного спеціального дозволу на користування надрами та за умови дотримання відповідної процедури, передбаченої Земельним кодексом України.

Основні правові висновки Верховного Суду:

Норми статті 18-1 Кодексу України про надра, що регулюють спеціальний порядок розпорядження земельними ділянками державної та комунальної власності, застосовуються виключно у випадках, коли суб'єкт господарювання вже набув статусу користувача надр (після одержання спеціального дозволу) і цей дозвіл надано за результатами аукціону або конкурсу. Дія цієї статті не поширюється на осіб, яким спеціальний дозвіл було надано в позааукціонному порядку.

Правовий статус особи, яка отримала лише погодження органу виконавчої влади на користування надрами та подала заяву до Держгеонадр, але ще не отримала спеціального дозволу, не прирівнюється до статусу користувача надр у розумінні Кодексу України про надра для цілей застосування спеціальних правил розпорядження земельними ділянками.

Постанова Верховного Суду від 15 квітня 2025 року у справі № 200/315/22 (адміністративне провадження № К/990/21415/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126633217>

Верховний Суд: орган місцевого самоврядування зобов'язаний дотримуватися процедури оприлюднення технічної документації з нормативної грошової оцінки

Товариство звернулося до адміністративного суду з позовом до Петрівської сільської ради Вишгородського району Київської області та Головного управління Держгеокадастру в Київській області, вимагаючи визнати протиправним та нечинним рішення сільради від 08 липня 2021 року №397 «Про затвердження технічної документації з нормативної грошової оцінки земель села Лютіж», а також скасувати два витяги про нормативну грошову оцінку земельних ділянок, сформовані на його підставі.

Київський окружний адміністративний суд рішенням від 26 жовтня 2023 року, залишеним без змін постановою Шостого апеляційного адміністративного суду від 24 квітня 2024 року, задовольнив позов. Скаргу на ці рішення подала Петрівська сільська рада, яка не погоджувалася із визнанням її рішення регуляторним актом та посилялася на неправильне застосування норм матеріального права.

Верховний Суд частково задовольнив касаційну скаргу, змінив мотивувальну та резолютивну частини рішень судів попередніх інстанцій у частині моменту втрати чинності витягів з технічної документації, визначивши, що вони є нечинними з 26 березня 2024 року – дати набрання законної сили рішення у раніше ухваленій аналогічній справі.

Верховний Суд погодився з висновком судів попередніх інстанцій про те, що рішення №397 є нормативно-правовим регуляторним актом, оскільки було прийняте органом місцевого самоврядування, змінювало норми права, поширювалося на невизначене коло осіб і підлягало багаторазовому застосуванню у сфері господарських відносин та оподаткування.

Суд взяв до уваги зміст статті 1 Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» № 1160-IV, відповідно до якої регуляторним вважається акт, що встановлює норми права, застосовується неодноразово та стосується невизначеного кола осіб у сфері господарювання чи адміністративних відносин.

Крім того, врахувавши те, що сільрада не оприлюднила проєкт рішення з аналізом регуляторного впливу у порядку, передбаченому статтями 9 і 13 Закону № 1160-IV, Суд дійшов висновку, що остання порушила обов'язкову процедуру прийняття регуляторного акта. Відповідно до статті 36 цього Закону, таке порушення є підставою для визнання акта нечинним.

Суд також застосував конституційні норми: частину першу статті 13, згідно з якою земля є об'єктом права власності Українського народу, а також статтю 19 Конституції України, яка зобов'язує органи влади діяти виключно у спосіб, передбачений законом.

У постанові детально процитовано положення статей 201, 206 Земельного кодексу України та статей 13, 15, 18, 20, 23 Закону України «Про оцінку земель» №1378-IV, які регламентують порядок затвердження технічної документації та необхідність її офіційного оприлюднення для подальшого застосування в оподаткуванні.

У межах аналізу законності поданих витягів Верховний Суд нагадав, що згідно зі статтею 20 Закону №1378-IV та Наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 25.11.2016 №489, витяг з технічної документації не є самостійним правовим актом, а лише фіксує інформацію, затверджену у відповідному рішенні ради.

Колегія суддів зазначила, що дія рішення №397 припинилася з 26 березня 2024 року на підставі постанови у справі №320/10212/22, а отже, й витяги, видані на його основі, втратили чинність саме з цієї дати. До зазначеного часу вони залишаються чинними й підлягають застосуванню.

Суд підкреслив, що збереження чинності витягів до визнання нечинним базового акта необхідне для забезпечення правової визначеності, стабільності публічних правовідносин і захисту прав осіб, зокрема платників податків та органів державної влади.

Основні правові висновки Верховного Суду у цій справі:

рішення органу місцевого самоврядування про затвердження технічної документації з нормативної грошової оцінки земель, що має загальний характер і впливає на порядок оподаткування, є регуляторним актом, процедура прийняття якого, зокрема оприлюднення, має відповідати положенням Закону України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності».

витяги з технічної документації, сформовані на підставі регуляторного акта, втрачають чинність одночасно з визнанням цього акта нечинним і не створюють самостійних юридичних наслідків.

Постанова Верховного Суду від 10 березня 2025 року у справі № 320/10183/22 (адміністративне провадження № К/990/20687/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125756611>

Пенсійні гарантії для ліквідаторів ЧАЕС: ВС наголосив на важливості врахування дати призначення пенсії та обсягу стажу

Позивач – особа з інвалідністю другої групи, учасник ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, звернувся до суду з вимогою зобов'язати Пенсійний фонд здійснити перерахунок пенсії без застосування «двоскладової формули», відповідно до статей 56 і 57 Закону № 796-XII. Відповідач – ГУ ПФУ в Хмельницькій області – вважав застосування цих положень без урахування змін, внесених до законодавства з 2017 року помилковим.

Суд першої інстанції задовольнив позов, а апеляційна інстанція залишила рішення без змін. Суди виходили з того, що порядок обчислення пенсії для осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, має пільговий характер і не залежить від умов призначення пенсії за Законом № 1058-IV.

Верховний Суд частково задовольнив касаційну скаргу відповідача, скасував рішення попередніх інстанцій та направив справу на новий розгляд до суду першої інстанції. Колегія суддів встановила, що суди попередніх інстанцій не з'ясували вирішальних обставин – фактичну тривалість страхового стажу позивача та дату призначення пенсії.

ВС наголосив, що на підставі статей 16, 22, 46 та 58 Конституції України, а також рішень Конституційного Суду України (зокрема, № 6-р/2018, № 5-рп/2002, № 8-рп/2005) держава зобов'язана не допустити звуження прав осіб, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Такі особи мають право на особливі гарантії соціального захисту, в тому числі у сфері пенсійного забезпечення.

ВС підкреслив, що редакція пункту 2 статті 56 Закону № 796-XII, яка діяла на момент призначення пенсії, зберігає юридичну силу і має застосовуватися, якщо вона є більш сприятливою. Перехід до нових умов пенсійного обчислення можливий лише у разі їх добровільного обрання пенсіонером.

Водночас Верховний Суд дійшов висновку, що без точного встановлення обсягу страхового стажу позивача та дати призначення пенсії неможливо застосувати пільговий механізм обчислення надбавки за понаднормовий стаж. Суд першої інстанції повинен з'ясувати ці обставини під час нового розгляду.

У справі також застосовано принцип незворотної дії законів у часі (стаття 58 Конституції України) та наголошено на необхідності дотримання стандартів ефективного судового захисту (статті 2, 242 КАС України).

Таким чином, Верховний Суд забезпечив необхідні процесуальні гарантії для правильного розгляду справи, не допустивши спрощеного вирішення без повного дослідження ключових обставин.

Перший ключовий правовий висновок: при визначенні права особи, яка постраждала внаслідок Чорнобильської катастрофи, на підвищення пенсії за понаднормовий стаж відповідно до пункту 2 статті 56 Закону № 796-XII, слід застосовувати редакцію цієї норми, чинну на момент призначення пенсії.

Другий ключовий правовий висновок: для застосування пільгового механізму підвищення пенсії відповідно до Закону № 796-XII необхідно достеменно встановити обсяг страхового стажу та дату призначення пенсії, оскільки ці дані мають вирішальне значення для застосування відповідних положень.

Постанова Верховного Суду від 6 лютого 2025 року у справі № 560/4564/24 (адміністративне провадження № К/990/31811/24) – <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124983776>

Висновки за результатами огляду правових позицій Верховного Суду

Верховний Суд утверджує певну тенденцію відходу від формального принципу *tempus regit actum* до моделі «негайної дії» (*immediate effect*) нових процесуальних норм. У триваючих правовідносинах запровадження додаткових процедурних гарантій (зокрема, права на виправлення недоліків заяви) має пріоритет над

регулюванням, що діяло на момент ініціювання звернення. Це забезпечує динамічну відповідність адміністративної процедури принципу належного врядування та актуальним стандартам захисту прав особи.

Визнання норми неконституційною та виникнення внаслідок цього «законодавчого упущення» (legislative omission) не наділяє суди повноваженнями самостійно створювати механізми реалізації права. За умови відсутності встановленої законом процедури та визначених джерел фінансування, судові рішення не може підміняти собою волевиявлення законодавця. Такий підхід забезпечує неухильне дотримання конституційного принципу розподілу влад і захищає судову гілку від перебирання на себе невластивих їй законотворчих функцій.

Момент первинного виникнення права на соціальну допомогу (встановлення інвалідності) як правило, є базовою для відліку для визначення розміру виплат. Подальша зміна обставин у межах того самого правового статусу (уточнення причинного зв'язку) розглядається як модифікація існуючого права, а не виникнення нового. Це забезпечує єдність методології обчислення допомоги на основі показників прожиткового мінімуму, що були чинними на час настання первинного страхового випадку, та гарантує прогнозованість бюджетних зобов'язань держави.

Встановлення фактів академічного плагіату у працях, захищених до набрання чинності новим законодавством, не вважається ретроспективним застосуванням закону. Оскільки науковий результат перебуває в публічному обігу, порушення авторських прав та стандартів доброчесності кваліфікується як стан, що триває в часі. Це дозволяє використовувати новітні процедури перевірки для захисту суспільного інтересу та чистоти академічного середовища, де правова визначеність не може слугувати інструментом легітимізації порушення.

Внутрішньоорганізаційні зміни в структурі державного апарату (реорганізація, ліквідація чи передача функцій між міністерствами) не звільняють державу від виконання позитивних обов'язків перед громадянами. правонаступництво у публічному праві здійснюється за функціональною ознакою: обов'язок щодо реалізації соціальних гарантій переходить до суб'єкта, якому передано управлінські компетенції. Відмова у розгляді вимог особи через відсутність правонаступництва в частині боргів ліквідованого органу визнається формою протиправної бездіяльності.

Рішення органу місцевого самоврядування, що має ознаки нормативно-правового акта, створює юридичні наслідки з моменту його ухвалення і до моменту офіційного визнання нечинним судом. Дефекти процедури прийняття акта не нівелюють автоматично всі похідні від нього юридичні факти (витяги, розрахунки) за минулі періоди. Таке обмеження ретроактивності судового рішення спрямоване на збереження правової визначеності, стійкості публічних правовідносин та запобігання дестабілізації податкової системи.

Об'єктом касаційного перегляду є законність судового рішення, виходячи з правового регулювання, що існувало на момент його постановлення. Подальша зміна законодавства або скасування актів індивідуальної дії, що були покладені в основу рішення, не є свідченням судової помилки в розумінні КАС України. Належним процесуальним інструментом реагування на такі зміни є інститут перегляду справи за нововиявленими обставинами, що забезпечує стабільність остаточних судових рішень.

При колізії між нормами закону, що встановлюють пільговий порядок обчислення стажу (вслуги років), та урядовими актами, які такий порядок не враховують, перевага надається положенням закону. Невиконання Кабінетом Міністрів обов'язку щодо приведення підзаконних актів у відповідність до нових законодавчих норм не може обмежувати конституційне право особи на соціальний захист. Пряма дія закону в таких спорах є механізмом запобігання звуженню змісту та обсягу існуючих прав і свобод.

Сукупність проаналізованих позицій дозволяє стверджувати, що принцип правової визначеності у практиці Верховного Суду 2025 року набуває не статичного, а структурно-динамічного характеру. Юридично значущий момент визначається не формальною хронологією, а функціональним призначенням відповідної норми. Саме ця трансформація становить головну доктринальну тенденцію року.

Список використаних джерел

1. Берназюк Ян. Окремі проблеми правозастосування: дія закону у часі / Theoretical and practical mechanisms of development of legal science at the beginning of the third millennium: Collective monograph. Tbilisi: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2018. 300 p. – Р. 31-48.
2. Берназюк Ян. Дія закону у часі: особливості правозастосовної практики Верховного Суду (на прикладі вирішення публічно-правових спорів) <https://sud.ua/ru/news/blog/171984-diya-zakonu-u-chasi-osoblivosti-pravozastosovnoyi-praktiki-verk-hovnogo-sudu-na-prikladi-virishennya-publichno-pravovikh-sporiv>
3. Берназюк Ян. Принцип легітимних очікувань (legitimate expectations): поняття та зміст // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 3 (15) – червень 2021 – С. 147-162. <https://maup.com.ua/ua/ekspert/vypusky.html>
4. Берназюк Ян. Легітимні очікування (reasonable expectations) як складова принципу юридичної визначеності у вітчизняній та європейській судовій практиці // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2021, № 2 (94), С. 13-28 <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1359/1236>
5. Берназюк Ян. Ознаки та зміст суспільного (публічного) інтересу, його співвідношення з державними інтересами // Право і суспільство № 6/2021 С. 146-153. http://pravoisustvostvo.org.ua/archive/2021/6_2021/21.pdf
6. Берназюк Ян. Критерії дотримання балансу суспільних (публічних) та приватних інтересів у національній судовій практиці // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2021, № 4 (96), С. 22-35 <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1429/1302>
7. Берназюк Ян. Захист суспільного (публічного) інтересу як критерій обмеження конституційних прав та свобод особи // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2021. – Серія Право. – Випуск 68, С. 124-130. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/02/NVUzhNU_68.pdf
8. Берназюк Ян. Поняття суспільного (публічного) інтересу в адміністративному судочинстві. The concept of public (public) interest in administrative judiciary // Visegrad Journal on Human Rights. 2021, № 6, С. 11-16 https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/02/VJRHR_6_2021_Last.pdf
9. Берназюк Ян. Дія закону в часі як одне із найскладніших питань правозастосування https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/Prezent_Dija_zakonu_V_chasi.pdf
10. Берназюк Ян. Дія в часі: норма права, рішення Конституційного Суду України та правова позиція Верховного Суду https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2024/111_temporal_applicability_of_law_bernaziuk.pdf
11. Берназюк Ян. Питання дії закону в часі в контексті судової практики https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/prezentacii_2024/113_temporal_applicability_of_law_court_practise_bernaziuk.pdf
12. Цей огляд має виключно науково-аналітичний характер і відображає доктринальне бачення тенденцій, що формуються у практиці Верховного Суду. Викладені тези не є офіційним роз'ясненням закону, не мають нормативного характеру та не обмежують суд у виборі правової позиції під час розгляду конкретних справ у майбутньому.

Файли матеріалу

Оригінальний файл автора